

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

ЈЕВРЕЈИ

Уређивачки одбор

- Мр Зоран Комадина, редовни професор (декан)
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Милош Ковачевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Драган Бошковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Бранка Радовић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Јелена Атанасијевић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Анђелка Пејовић, редовни професор
Филолошки факултет, Београд
- Др Владимир Поломац, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Никола Бубања, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Часлав Николић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Мирјана Мишковић Луковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Катарина Мелић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор
Универзитет „Г. д Анунцио”, Пескара, Италија
- Др Ала Татаренко, ванредни професор
Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко”, Лавов, Украјина
- Др Зринка Блажевић, редовни професор
Филозофски факултет, Загреб, Хрватска
- Др Миланка Бабић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина
- Др Михај Радан, редовни професор
Факултет за историју, филологију и теологију, Темишвар, Румунија
- Др Димка Савова, редовни професор
Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
- Др Јелица Стојановић, редовни професор
Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Уредник

- Др Драган Бошковић, редовни професор (одговорни уредник)
Др Часлав Николић, ванредни професор

Рецензенти

- Др Душан Иванић, редовни професор (Београд)
- Др Александар Јерков, редовни професор (Београд)
- Др Драган Бошковић, редовни професор (Крагујевац)
- Др Катарина Мелић, редовни професор (Крагујевац)
- Др Богуслав Зјелински, редовни професор (Познањ, Пољска)
- Др Душан Маринковић, редовни професор (Загреб, Хрватска)
- Др Роберт Ходел, редовни професор (Хамбург, Немачка)
- Др Ала Татаренко, ванредни професор (Лавов, Украјина)

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XV међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(30–31. X 2020)

Књига II/2

ЈЕВРЕЈИ

Уредници

Проф. др Драган Бошковић
Проф. др Часлав Николић

Крагујевац, 2021.

САДРЖАЈ

1

Часлав В. НИКОЛИЋ

БАРКА И АУТОПОЕТИКА: СИМБОЛИЧКЕ ФОРМЕ
ВОДЕ, ПЛОВИЛА И ПУТОВАЊА У СТАРОМ ЗАВЕТУ И У
РОМАНУ О ЛОНДОНУ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ / 9

Никола З. ПЕУЛИЋ

ТРАНСФОРМАЦИЈА БЕСТИЈАРИЈУМСКОГ КОМПЛЕКСА
СТАРОЗАВЕТНЕ КЊИГЕ ПРОРОКА ЈОНЕ У РОМАНУ
О ЛОНДОНУ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ / 29

Ђорђе Р. РАДОВАНОВИЋ

ЈЕВРЕЈСТВО КАО „ЧЕТВРТИ СВЕТ“ АНДРИЋЕВЕ ТРАВНИЧКЕ ХРОНИКЕ / 39

Снежана С. БАШЧАРЕВИЋ

ПЛАЊАЊЕ КРИВИЦЕ (ПЕТ ЈЕВРЕЈСКИХ ЛИКОВА
У АНДРИЋЕВИМ ПРИПОВЕТКАМА) / 57

Сања В. ГОЛИЈАНИН ЕЛЕЗ

ПРОЦЕСУАЛНА ДУХОВНОСТ ЈЕВРЕЈСКЕ ТЕМЕ
У АНДРИЋЕВОЈ ПОЕТИЦИ (ИСТИНЕ) КАО ВИД
ОНТОЛОГИЗАЦИЈЕ ХРОНОТОПА ГРАДА / 67

Марија М. ШЉУКИЋ

ПОЈЕДИНАЧНО И КОЛЕКТИВНО ПАМЋЕЊЕ КАО ПОЕТИЧКА
КОНСТАНТА У ЈЕВРЕЈСКИМ ПРИЧАМА ИВЕ АНДРИЋА / 81

2

Анка Ж. СИМИЋ

ПСАЛМИ У СТАРОМ ЗАВЕТУ И СРЕДЊОВЕКОВНОЈ
АПОКРИФНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ / 91

Николина П. ТУТУШ

СЛИКА РАЈА У СРПСКОЈ СРЕДЊОВЕКОВНОЈ ЦРКВЕНОЈ ПОЕЗИЈИ / 101

Предраг З. ПЕТРОВИЋ

БОГОДЕЈСТВЕНА СВЕДОЧАНСТВА БИБЛИЈСКИХ ИДЕОГРАМА / 117

Ђорђе М. ЂУРЂЕВИЋ

ПРЕЖИЦИ МАТРИЈАРХАТА У МАРИОЛОГИЈИ ПРАВОСЛАВНЕ
БОГОСЛУЖБЕНЕ ХИМНОГРАФИЈЕ / 129

Александра Д. МАТИЋ

КРАЉ СОЛОМОН У ЈЕВРЕЈСКОЈ И СРПСКОЈ
УСМЕНОЈ ТРАДИЦИЈИ / 145

Ана С. ЖИВКОВИЋ
ЈЕРУСАЛИМ У РЕЛИГИОЗНОМ ЕПУ ИСТОРИЈА О ПОСЛЕДЊЕМ
РАЗОРЕНИЈУ СВЕТАГО ГРАДА ЈЕРУСАЛИМА ВИКЕНТИЈА РАКИЋА / 165

Срђан В. ОРСИЋ
ЈЕВРЕЈИ У СРПСКОМ РОМАНУ 19. ВЕКА / 175

3

Василије К. МИЛНОВИЋ
СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ КАО ИЗВОР ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ
И РАЗУМЕВАЊЕ ХОЛОКАУСТА: СРПСКИ И ЈЕВРЕЈСКИ
НАРАТИВ СТРАДАЊА У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ / 185

Јелена Н. АРСЕНИЈЕВИЋ МИТРИЋ
СТРАДАЊЕ СРБА И ЈЕВРЕЈА У РОМАНУ
ЈАСЕНОВАЦ ЉУБЕ ЈАНДРИЋА / 203

Krinka B. VIDA KOVIĆ PETROV
RETHINKING THE HOLOCAUST NOVEL IN YUGOSLAVIA: FROM HINKO
GOTTLIEB TO ALEKSANDAR PETROV'S LIKE GOLD IN FIRE / 225

Dubravka K. BOGUTOVAC
NOSAČ SAMUEL KAO NOSIVA SINEGDONA / 239

Andrijana A. NIKOLIĆ
RADOST I TUGA SAMOKOVLJINIХ ЈЕВРЕЈА / 247

Ђорђе Н. КЕБАРА и *Стеван М. МИЛОВАНОВИЋ* (Данијел Перахија)
СОЦИОКУЛТУРОЛОШКЕ ОСОБЕНОСТИ БЕОГРАДСКИХ
ЈЕВРЕЈА У ЗБИРЦИ ПРИЧЕ СА ЈАЛИЈЕ ХАИМА С. ДАВИЧА

Мирјана М. БЕЧЕЈСКИ
ТО „ПОДМУКЛО ДЕЈСТВО БИОГРАФИЈЕ”:
ПРИПОВЕТКА „АПАТРИД” ДАНИЛА КИША / 277

Тамара М. ЉУЈИЋ
КАПО – ТИТУЛА НЕМОГУЋНОСТИ ПОСТОЈАЊА
ИЗМЕЂУ „МИ” И „ОНИ” / 287

4

Оља С. ВАСИЛЕВА
„ГРОЗНИЦЕ ЈЕДИНСТВА” СТАНИСЛАВА ВИНАВЕРА / 299

Александра В. ПАУНОВИЋ
ЈЕВРЕЈИ У ПОЕЗИЈИ РАШЕ ЛИВАДЕ: КОЛИКО НИСКО ДО БОГА? / 309

Сузана Р. БУНЧИЋ
ПРИПОВИЈЕДНЕ СТРАТЕГИЈЕ И ПРИЧА
У РОМАНУ ДОСИЈЕ ШЛОМОВИЋ / 325

Јована Б. КОСТИЋ
ЕФЕКАТ ХОЛОКАУСТА У РОМАНУ ГЕЦ И МАЈЕР ДАВИДА АЛБАХАРИЈА / 337

Марија С. ПАНТОВИЋ

„ОНЕ ГОВОРЕ СВОЈИМ ОДСУСТВОМ, ОНИМ ШТО НИКАДА
НЕЋЕ БИТИ”: О ПРИСУТНОМ ОДСУСТВУ У РОМАНИМА
ЦИНК И МАМАЦ ДАВИДА АЛБАХАРИЈА / 347

Дина М. ЛИПЈАНКИЋ

ИЗМЕШТЕНОСТ ИДЕНТИТЕТА У ЕГЗИЛУ И НОСТАЛГИЈА ЗА
ИДЕНТИТЕТОМ У СНЕЖНОМ ЧОВЕКУ ДАВИДА АЛБАХАРИЈА / 357

Александра В. ЧЕБАШЕК

ТРАГОВИМА СМРТИ У РОМАНУ АЛЕКСАНДРА
ХЕМОНА ПРОЈЕКАТ ЛАЗАРУС / 369

Gordana M. TODORIĆ

PROBLEM RAZGRANIČENJA SVETOVA
– SEMPER IDEM ЂОРЂА ЛЕБОВИЋА / 379

Миливоје В. МЛАЂЕНОВИЋ

ЈЕВРЕЈСТВО ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ДЕТЕТА У РОМАНУ
SEMPER IDEM ЂОРЂА ЛЕБОВИЋА / 387

Зорица Н. МЛАДЕНОВИЋ

ИНТЕРТЕКСТУАЛНИ ПЛУРАЛИТЕТ У ПЕСМИ
„ДО ВИЂЕЊА ДАНИЦЕ” РИЧАРДА БЕРЕНГАРТЕНА / 397

1

Никола З. ПЕУЛИЋ¹

Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак

ТРАНСФОРМАЦИЈА БЕСТИЈАРИЈУМСКОГ КОМПЛЕКСА СТАРОЗАВЕТНЕ КЊИГЕ ПРОРОКА ЈОНЕ У РОМАНУ О ЛОНДОНУ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

У раду се, са посебним освртом на *Књижу пророка Јоне*, успоставља бестијаријумски комплекс *Староџ завети*, те се кроз архитектуалну интеракцију споменуте књиге и *Романа о Лондону* сагледавају бестијске метаморфозе из пророчке књиге у роман Милоша Црњанског. Промишљајући о фигури кита, као доминантном бестијаријумском обележју *Књиже пророка Јоне* и *Романа о Лондону* Милоша Црњанског сагледана је промена изворне природе животиње као литерарног симбола. Кит као бестијаријумска фигура романа предочава укидање метафизичког и пророчког дискурса *Староџ завети*. У *Роману о Лондону*, бестијаријумска фигура постаје дијаболички симбол, који надилази појединца и заробљава га у мрежу прозирног зла. Промишљајући о фигури кита у наведеним делима сагледаћемо преображај старозаветног бестијаријумског комплекса у контексту романа Црњанског.

Кључне речи: бестијаријум, бестијаријумска фигура, животиња, кит, јеврејска култура, Јевреји, *Књижа пророка Јоне*, преображај

„Јеврејин сам, и бојим се Господа Бога небескога,
који је створио море и суху земљу.”
(Библија 2005: 855)

Бестијаријумске фигуре *Романа о Лондону* Милоша Црњанског немају дидактичку основу као средњовековни бестијаријуми или најпознатије дело оваквог типа *Физиолоџ*. За разлику од дела *Физиолоџ*, у *Роману о Лондону*, када се приповеда о зверима, изостаје хришћански и морализаторски хоризонт. Бестијаријум споменутог романа Милоша Црњанског, већ од *Прве главе романа* проговара о устремљености звери ка главним јунацима. Самим тим, хришћанска перспектива зверињака изостаје. Звери овог романа су устремљене ка негацији општепознатих моралних начела и принципа, тако да их можемо представити као антидидактичке вредности. Лондон постаје један гротескни град у коме се кроз бестијаријумске фигуре бришу јасне границе између стварности и илузије, доживљеног и измаштаног, садашњости и прошлости. У таквом свету јунак губи везе са метафизичким упориштима, губи своје божанско лице и постаје плен звери. Многе бестијаријумске фигуре у *Роману о Лондону* смештене су у сферу појавности и свакодневице Рјепниновог и Нађиног непосредног живота. Тако се на извештајан начин у лондонском поднебљу ствара атмосфера невероватног, чудноватог, посредована бројним семантичким метаморфозама бестијаријумских фигура. Бестијаријум Црњансковог романа говори о свету који се непријатељски опходи према Рјепнину, присуство звери у свету и око света романа, показује и испражњеност истог било каквог метафизичког деловања. Јунаци романа се сусрећу са чудовишним форматима, који се, као и сам Лондон не могу поразити.

1 nikolapeulic1@hotmail.com

Космогонија Романа о Лондону Милоша Црњанског не чува библијску сувереност, њену недељивост и њену целину, јер „као да свет није бог створио? Него онај Нечастиви” (Црњански 2012: 6). Постоји унутрашња разореност и пропадљивост читавог космичког простора романа, дефицит и пропадљивост суверености пре-романа, односно библијске космогоније. „Над аеродромом висе, као китови на небу, велики балони одбране од напада из ваздуха.” (Црњански 2012: 10) Кит који се појављује на небу, у *Првој глави романа*, представља дијаболички означитељ. Наиме, он је замаскирана дијаболичка интервенција, која се представља као преслијавање основе Божјег бића: стварања. У *Првој књизи Мојсијевој* „створи Бог китове велике и све живе душе што се мичу” (Библија 2005: 1). Божје стварање у *Првој књизи Мојсијевој* и дијаболичка космогонија у *Роману о Лондону* разликују се по томе што се Божје испуњава у константи живота садржаној у идеји непрестаног стварања, док дијаболичко блокира сферу битка ознаком прозирности и предметности. Као архетипски симбол, риба има двоструку природу, она је света, божанска, предмет култа и нечиста, демонска (Требјешанин 2008: 352). Фигурација небеске рибе јавља се као контраст Јахвином апсолуту и идеје-о-животу, јер се у њој укоренује дијаболичка будност. Настанак небеске рибе у *Роману о Лондону* није резултат Божјег стварања, јер оно као такво у романескном оквиру не постоји. Оно што је у основи промене тиче се с једне стране форме, а са друге стране онтолошке природе животиње. У роману Милоша Црњанског долази до онтолошке промене, а оно што може да се измени у својој бази, може и да се разори. Оно што *настаје* „заиста ишчезава, прелази у не-биће, док је не-биће ништа. Јер не-биће није ни одређени предмет, ни квалитет, ни квантитет, ни место” (Аристотел 2016: 22). Онтолошки комплекс рибе у *Роману о Лондону* као да је одстрањен од сопствене бити, риба губи своје карактеристике, а на том месту дијаболичко тријумфује у роману Милоша Црњанског. Преграђује се приступ оном бивствујућем, које је унутар сопствене проблематике одлучујуће (в. Хајдегер 2007: 11). Дијаболички означитељ садржан у бестијаријумској фигури кита не постаје нови организам као у *Првој књизи Мојсијевој*, јер биће рибе у *Роману о Лондону* није садржано у телу рибе, већ се јавља као одвојено *постојање*. Животиња ишчезава, јер бестијаријумски модус фигуре не може да се одвоји од дијаболичког заметка и на тај начин претвара живот у шупљину и прозирност. Дијаболичко „црпи одлучујући смисао бића, чиме генеза животиње остаје затворена” (уп. Хајдегер 2007: 10). Празнина овладава небеском рибом, а самим тим је и празнина од животиње неодвојива.

Животиња у *Роману о Лондону* Милоша Црњанског не може да буде аутономна, дакле, један нужно нови организам-биће. У Ничевој филозофији се и човек представља као онтолошки неодређено биће, као конопац разапет између животиње и наг човека – конопац изнад амбиса (в. Ниче 2014: 11). Ђаво као над-свођујући појам романа и стваралац фиктивног свата, не дозвољава идеју да свако појединачно биће може да опстане као индивидуа, већ, делећи је у својој бити уситњава и сасвим унижава. Бестијаријумска фигура небеске рибе као „симбол представља спољашњу слику унутрашње чињенице” (Требјешанин 2008: 368). У дијаболичком поднебљу *Романа о Лондону* Милоша Црњанског стичемо утисак да се биће може одржати и после његове поделе и да његово измештање из природног становишта ништа не мења. Ђавољи симбол садржан у бестијаријумској фигури небеске рибе постоји кроз семантику скривеног, односно као обрнута перспектива и унутрашња скулптура. Свет *Романа о Лондону* у себе асимилује биће животиње, тело исте постоји као једна затворена форма, створена као

предметност у чулном регистру човека. У мотрењу свести-од на тај начин постаје видљиво оно од-чега, тј. предметни карактер бивствујућега као таквог (в. Хајдегер 2007: 10). Фигурацију небеске рибе одређујемо као прилог дијаболичкој суверености, односно додатка који има облик руке способне да привлачи ка прозирности и ђаволу. Кит се налази у небеском простору у коме може слободно да се креће, да манипулише и *освоји* онога ко га посматра. Поред добро познатог и очигледног значења он упућује на нешто несумњиво постојеће и битно, али недовољно одређено, скривено од разума и свести (уп. Требјешанин 2008: 368). Он непрестано опомиње и подсећа да је свет романа, свет коначности и заплетености у дијаболичке мреже прозирности. Символ рибе у Црњанскомом роману „превазилази пуки знак и представља спонтано настали, најпримернији израз за оно још непознато и појмом неизразиво” (Требјешанин 2008: 372). Бестијаријумску фигуру небеског кита означавамо као артифицијелну творевину произашлу из ђавољих консеквенци и стратегија. Дијаболички уплив у свет *Романа о Лондону* је вишеслојан, јер се оно не представља у изворном облику, јер није до краја инкорпориран. Ђаво у свету испражњеном од Бога даје себи слободу за ново *стварање*, док ће Ниче рећи да је посао грабљиве звери присвајање права на нове вредности (в. Ниче 2014: 24). На тај начин се изнова раскрива феномен дијаболичког у (пост)модерном концепту стварања света.

Присвајати себи право на нове вредности то је грабљење и посао грабљиве звери (в. Ниче 2014: 24). Небески кит у *Роману о Лондону* Милоша Црњанског постоји као партитивна композиција, отпадак и негација Божјег принципа, јер као нужно предметан није садржан у библијској идеји-о-животу и не служи ничему. Фигура небеске рибе немо саопштава, обезнањује и омогућује другог кроз *саопштење*. Кит је инкорпориран у романескни свет као нешто домаће и уредно, а у својој прозирности проводица Рјепнина, коме места у таквом свету нема. Дијаболичко које „се додаје мора бити заједно с оним што расте, јер ако су одвојени, то би било настајање” (Аристотел 2016: 36). *Друго*, садржано у бестијаријумској фигури небеског кита јесте ђавоља силуэта уоквирена независним позиционирањем. Символ није ни апстрактан ни конкретан, ни рационалан ни ирационалан, ни стваран ни нестваран. Он је увек обоје: он је *non vulgi* (в. Требјешанин 2008: 368). Дијаболички хоризонт ове фигуре је у функцији конституисања искључиве аутократије и хегемоније. Превазилажење Јахвеовог стварања света оправдава агенса новог поретка романескног универзума. Ђаво није извор виталне енергије, јер његов предумишљај није садржан у идеји-о-животу човека. Дијаболичко у *Роману о Лондону* кулминира у трену када се јавља мисао да је човек у таквом свету превазиђен. Бестијаријумска фигура кита доживљава онтолошку негацију, односно неку врсту укидања живота као таквог. Сама могућност да биће буде у себи затворено, представља његову смртност, то јест најављује његову смрт (уп. Бојанић 2009: 78, 79). Тело рибе у *Роману о Лондону* представља смрт, у којој није садржана идеја васкрсења.

Човек Милоша Црњанског у овом роману је „биће-на-путу” (Поповић 1990: 14). У старозаветној књизи пут је важан сегмент у испуњењу воље Божје. Мотив кита заступљен у *Књизи о Јони* присутан је у оном смислу који показује пут покајања и спасења: „И замоли се Јова Господу Богу својему из трбуха рибљега, и рече: завапах у невољи својој ка Господу, и услиши ме; из утробе гробне повиках, и ти чу глас мој.” (*Библија* 2005: 855) У библијској традицији кит је својеврсна арка, реминисценција Нојеве арке. Јонин улазак у кита је улазак у мрачно стање, он је у утроби кита семе бесмртности, затворено у космичком јајету. Јонин

излазак је ускрснуће, ново рођење и обнављање једног стања (уп. Шевалије 2004: 336). Фигуру небеског кита у роману можемо посматрати као сигнификант празног простора, означитеља празнине, простор означен као пуко ништа, у коме пребива ђаво, скривајући се у тој нарастајућој празнини света. Кит симулира бескрај неба, неку перспективу у коју се небо издужује, али то је заправо онај бескрај којег нема и који представља тек метафизичку празнину. Иако присутан, ђаво романа остаје сасвим безобличан, јер се он не оглашава, па га јунаци и не примећују (уп. Ломпар 2000: 16).

Старозаветни пророци и пророчанства сачињавају суштински садржај целокупног откривења у *Сшаром завету*. Пророци су потицали из израиљског народа и проповедали су веру и кључне етичке категорије: спасење и пропаст, благослов и проклетство, и при томе, наглашавали да Јахве увек захтева право и правду, љубав и добро (в. Томић 2013: 19). После Јониног укрцавања на лађу „Господ подиже велик вјетар на мору, и поста велика бура на мору да мишљаху да ће се разбити лађа” (*Библија* 2005: 855). Јонин боравак у утроби кита јесте заправо сусрет животиње са *непознатим*, односно категоријом споља. У *Књизи пророка Јоне* кроз бестијаријумску фигуру рибе анулира се пророкова непослушност као негативна одредница. Пророково пребивање у риби представља не само његов силазак у утробу животиње, већ и „уједно транс-силажење” (Башлар 2006: 175). Јонино самство и ћутање у старозаветној књизи открива троструки траг утамничења који води до пророковог преображаја, јер он бежи од пророчког остварења као таквог. Најпре, „Јона бјеше сишао на дно лађи, и легао спаваше тврдо” (*Библија* 2005: 855). Затим, путници „узеше Јону и бацише га у *море* и преста бура на мору” (*Библија* 2005: 855). На крају, „Господ заповједе, те велика риба прогута Јону; и Јона би у трбуху рибљем три дана и три ноћи” (*Библија* 2005: 855). Пророк пролази кроз хтонске просторе, где учачамо Јонину катабазу, силазак неке врсте, померање низбрдо, потонуће. Хтонски свет је таман, хладан, пуст, нељудски (в. Требјешанин 2008: 147, 148).

Риба као бестијаријумска фигура старозаветне књиге не вари Јону као храну, већ савладава и гута пророково одбијање Јахвеовог посланства. На тај начин животиња превазилази сопствену природу самоодржања, хранећи се другим-у-пророку, а не пророком. Затварање у шеол и *коначно* прождирање човека у *Књизи пророка Јоне* јесте немогуће, јер риба не претвара Јону у храну за себе, затим у себе и најзад, пророк не постаје део рибе који више није могуће разликовати од себе. Старозаветна *Књига пророка Јоне* осликава еквиваленцију живота и смрти: саркофаг је трбух, а трбух је саркофаг. Изаћи из трбуха значи родити се, а изаћи из саркофага поново се родити. Јона, који у утроби животиње остаје три дана, колико и Христос у гробу, јесте дакле слика васкрсења (уп. Башлар 2006: 112). Риба у старозаветној књизи постаје јединство неба, земље и воде, док у *Роману о Лондону* она постоји као извајани објект. У тренуцима пророковог боравка у утроби рибе спољашње (човек) није истински спољашње, побуњеник није више побуњеник, други није други. Стварање другог-кита у *Роману о Лондону*, које спроводи Ђаво, увек предусловљава коефицијентом дијаболичке агресивности, јер је она утелотворена у њега самога. Преуређени свет *Прве књиге Мојсијеве* који учитавамо у Црњанскомом роману увек наступа фронтално, делујући споља ка унутра, а у томе се сагледава стратегија дијаболичког раздора књаза Рјепнина. Бестијаријумска фигура небеског кита је псеудоприсутство које варира између објекта и бића-животиње. Дијаболичко намеће онтолошку празнину небеске рибе, како би сакрило оно *изнутра*. Из воље да гледамо у унутрашњост ствари,

да гледамо оно што се не види, што се *не сме* видети, настају необичне, напете *сањарије* од којих се мршtimo (уп. Башлар 2006: 11).

Испитивање дијаболичког кроз искуство Рјепниновог стајања на земљи која „је, и сад, окружена неким инсектима и чудовиштима” (Црњански 2012: 5), где је риба, а не Господ на небу, описујемо као позицију *исход* и категорију *прошив*. Мрежа прозирности се проширује на рачун другог (човека), гутањем другог, померањем граница у манифестацији сопствених симбола. Дијаболичко у бестијаријумској фигури јесте „обзнана бића неког бивствујућег у његовог бићу ка мени” (Хајдегер 2007: 16). На тај начин, прозирност потискује и брише постојање човека, његову важност и сећање на њега, он ишчезава и губи се у нечем другом. Симболичко значење једноставно настаје мимо свести, искрсава изненада, рађа се однекуд спонтано (в. Требјешанин 2008: 372). Две различитости (човек и животиња) стоје једна наспрам друге, не мешајући се између себе, али и не удаљавајући се једна од друге. На том месту учитавамо само простор дистанце који је отворен појмом врсте. У том смислу би разлика у врсти, као распону између две коначности, одговарала бесконачности у проповедању Јахвине речи, која све то надилази. За бестијаријумску фигуру рибе у *Књизи пророка Јоне* човек је у извесном смислу објект – супротна појединачност животињи, оно што је за књаза Рјепнина небески кит. Субјект јесте субјект само за себе док не стане преко пута *гругоџ* (в. Бојанић 2009: 89, 90). Када се *груџи* у *Роману о Лондону* пронађе и угледа, Рјепнин истог часа постаје његов објект, док други остаје дијаболички симбол. У лични простор било човека или животиње долази онај други, чије присуство одређујемо као акциденцију. Псеудодупликат животиње у *Роману о Лондону* Милоша Црњанског нема виталну улогу у романескном свету, већ понавља ђавољи пут усмерен ка деструкцији човека. Дијаболичко рефлектује противприроду, смрт надвладава концепт живота, а небеска риба означава крај самом (свом) бићу. Кит је схема, једна могућност (не)бића, тренутка, тј. оно што је конститутивно за тренутак; неко створено значење; које не приказује *предпојам*, тј. изискује неко Како приступања и пропитивања, он на свој начин захвата опстанак (уп. Хајдегер 2007: 22, 23).

Дијаболичка трајекторија, представљена у фигурацији небеске рибе, обележена је кроз измештање и извртање Јахвиног стварања. Кит као део пандемонијума Црњансковог романа разликује се од рибе у *Књизи пророка Јоне*, јер ђаво негира Рјепнина да би се дијаболичко у артифицијелној животињи одржало. Тело небеске рибе јесте материјализован пакао, измештена композиција, коју непрестано уздрмава дијаболичко (уп. Башлар 2006: 53). Фрактал, односно умањена композиција животиње као такве, покреће људску принуду осликану у суициду књаза. Посматрањем небеске рибе „прописује се опис једног одређеног начина гледања – при том без припадајућег сагледавања његових изворних мотива” (Хајдегер 2007: 33). Дијаболичко у овој бестијаријумској фигури је толико прозирно и скривено да у Рјепнину, као посматрачу изазива равнодушност као према било каквом другом предмету. Опажање нам саопштава само то да нешто јесте, без обзира колико је то битно, логично, разумно, нужно или, пак, неважно, нелогично, неразумно и случајно (в. Требјашанин 2008: 299). Посматрање небеске летелице маскира свет ђавола и широку мрежу његових веза, које се не могу одгонетнути посматрањем, већ промишљањем о њима. Постојање небеског кита казује да је ђаволово постојање „шифровано и оно сигнализира да у волшебном *Роману о Лондону* постоји структура света која није непосредно очигледна” (Ломпар 2000: 29).

Неконзистентност бестијаријумске фигуре небеског кита огледа се у његовој недовршености, нецеловитости бића, односно животиње. Онај који бива у свету, јесте онај који живи од света (уп. Хајдегер 2007: 37). Животиња постоји као физички ентитет који поткрепљује дијаболичку аутархију, а рефлектује дефект света који уређује Јахве. Бестијаријумска фигура небеског кита велича дијаболички профил силе која се из ње манифестује. Да би се дијаболички потенцијал бестијаријумске фигуре нагласио потребне су ствари које изненађују. Демонски контекст *Романа о Лондону* не жели да се спозна као такав, јер не жели да објави везу између свог имена и деструктивизма који демонстрира у свету. Говорење „о” њему самом јесте јавнопросечни начин у којем опстанак себе узима и ту одржава (в. Хајдегер 2007: 38). Ђаво се налази свуда, али и нигде, а нигде је одредиште које се предодређује и књазу Рјепнину. Дијаболичко се представља кроз константу која би представљала ђаволову сталност у понављању кроз време. Ђаво у Црњанском роману истовремено је садржан у свету видљивом, јер постоји кроз симболе, односно физичке ентитете мегалополиса, али и свету невидљивом, јер не жели да се представи у изворном облику, скривајући дијаболичку конотацију. Бестијаријумска фигура небеског кита заварав својом предметношћу, скривајући ђавола у празнини бића. Кит „јесте онај „Нико”, који се у фактичком опстанку опходи као утвара” (Хајдегер 2007: 39). Животиња на тај начин не повезује Јахвеа и свет у идеји ширења живота као таквог, већ Ђаво у *Роману о Лондону* користи знак животиње да би се приближио књазу. У симболу животиње дијаболичка акциденција се представља кроз естетику *мртве* природе, лишене контекста живота. Излазак пророчког гласа из кита романа није могућ, јер пророк не може доћи до Лондона, јер нема Бога који би надзирао свет и који би наговестио преобраћење. Књаз Рјепнин се не сусреће непосредно са небеским китом, али је он под дијаболичким окриљем ове бестијаријумске и дијаболичке фигуре. Небески кит симболизује шупљину и „означава пасивно и негативно, наличје бића и живота: шупљина је виртуелно, али празно стециште постојања. Зато је боравиште смрти, прошлости, несвесног или могућег” (в. Бидерман 2004: 358).

Бестијаријумска фигура заклања небо и метафизички уплив, тако да су јунаци романа препуштени хоризонталном кретању и свету, који у дијаболичкој реинтерпретацији не садржи Бога као врховног творца. Јер „дође ријеч Господа Јони” (*Библија* 2005: 855), у *Роману о Лондону* таквог уплива нема, јер нема ни Господа. Узајамно прожимање не–бића небеске рибе и ђавола условљено је унутрашњом структуром дијаболичке природе. Небески кит романа служи као илустрација, својеврстан коментар деловања ђавола у свету романа. Животиња је лишена живота, али кроз свој знак празнине испољава читав арсенал ђавољих намера. Артифицијелност небеске рибе потпомаже дијаболичком принципу да оствари везу са Рјепниновом стварношћу. Бестијаријумска фигура делује по наметнутим законима унутрашњих нужности. Кит је „окренут ка томе да себе самога ту објективно добије, да се доведе у Ту” (в. Хајдегер 2007: 67). Ђаво кроз конструкције бестијаријумских фигура опонаша Јахвеов принцип стварања – „идеализује” стварност која окружује књаза. Чудовиште се утврђује у односу на норму, којој се не придаје, тек тако, врста егзистенције по себи иако се са нормом спонтано усаглашава (в. Каплер 1986: 6). Присуство дијаболичког симбола доводи у сумњу основаност и савршеност стварања у његовом тоталитету. На тај начин књаз Рјепнин види универзум у својој парцијалности и није у стању да продре у суштину прозирности која саблажњава. Рјепнин се спотиче о обезличеност дела чија му саобразност и однос са целином нису познати (уп. Каплер

1986: 8). Ефекат зачудности произилази из тога да је природа скренула са своје путање. Биће је објект свести, а истинско биће јесте биће природе (уп. Хајдегер 2007: 81). Бестијаријумска фигура небеске рибе јесте врста одступања, удаљавања од аутохтоне природе, резултирајући у симбол дијаболичког. Ђаво у *Роману о Лондону* одустаје од Божје прерасподеле животиња и делује на пољу где престаје биће, а почиње материја. Једно се не успоставља у тоталитету, него се разабире у диференцији, у односу (в. Вукашиновић 2010: 83).

Дијаболичка приказа јесте слика начињена по угледу на ствар из природе, али као таква се ван дијаболичког контекста не може видети. Рјепнин стоји пред оним што кит данас јесте, оно што као бивствујуће притешњује и што га као небивствовање угрожава (в. Хајдегер 2003: 391). На тај начин се Јахве и природа превазилазе, а дијаболичко се намеће као норма или образац стварања. Бестијаријумска фигура небеске рибе је оно што није у сагласности са „поузданим уређењем посматраног модела” (в. Каплер 1986: 12). Чудовишта у *Роману о Лондону* се умножавају током приповедања чинећи све разгранатију мрежу симбола, а притом изазивајући Рјепнинову потпуну афазису. Рјепнин је, после својих неуспеха, [...], све чешће ћутао, ћутећи одлазећи на посао (Црњански 2012: 196).

Бестијаријумска фигура има акултички карактер, јер садржи референцу дијаболичког завијену у формирање саме празнине. Али питање о суштини бивствовања одумире ако не напусти језик метафизике, одумире зато што метафизичко представљање онемогућује да се мисли питање о суштини бивствовања (в. Хајдегер 2003: 357). Кроз симбол животиње дијаболички потенцијал романа се непрестано актуализује. Нечисти симболи се манифестују кроз очигледне појмове, али истовремено, они желе да остану иза стварности, у илузији-стварности. Отуда је јасно да се елементи света *Романа о Лондону* спајају међу собом, али се супротстављају и религиозној концепцији света. За дијаболички продор у Рјепнинову непосредну егзистенцијалну стварност неопходно је мењање стварности пре-романа. Ђаво ствара илузију, односно препричава стварност и уређеност Јахвеовог света, али са склоношћу да се његово присуство не препозна. Дијаболички уплив мења биће претпостављених обележја, изводи га из оквира онтолошке предодређености. Дијаболичка персонификација оличена кроз појаву небеског кита учествује у драми скривања празнине демонског уплива, чиме се укида и пророчки дискурс ове бестијаријумске фигуре. Кит не може да буде део ланца којим се ствара завет, јер је он дијаболички *conversio*. И једноставна слика, ако је нова, отвара један нови свет (уп. Башлар 2005: 134).

Јасна дијаболичка анатомија бестијаријумске фигуре небеске рибе открива збуњујућу слику која разара библијску космогонију, која је у *Роману о Лондону* Милоша Црњанског неуочљива. Велику слику небеске рибе (ђавола), књаз доживљава у себи, још од тренутка у коме Рјепнин још увек није изведен на романескун позорницу. Животиња у *Роману о Лондону* отвара хоризонт празнине и понора који увлачи јунаке фиктивног света романа. Нити је псеудодупликат небеске рибе уништен, нити је Рјепнинова смрт на крају романа коначно објављена. Књаз напушта *шакав* свет, са утехом да ће нешто ново почети тек у загрљају невидљивих руку, које га чекају са друге стране океана.

ИЗВОРИ

- Аристотел 2016: Аристотел, *О настајању и нестјајању*, Београд: Дерета.
- Библија 2005: Библија – *Светло писмо Старој и Новој завети* (Стари завет по преводу Ђуре Даничића и Нови завет по преводу Вука Караџића и Светог архијерејског Синода и преводима Светог владике Николаја), Ваљево: Глас цркве.
- Ниче 2014: Ф. Ниче, *Тако је говорио Заратустра*, Београд: Алгоритам.
- Црњански 2012: М. Црњански, *Роман о Лондону 1*, Београд: Mascom booking.

ЛИТЕРАТУРА

- Башлар 2005: Г. Башлар, *Поетика простора*, Чачак, Београд: Градац.
- Башлар 2006: Г. Башлар, *Земља и сањарије о починку: оглед о сликама интимности*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Бидерман 2004: Х. Бидерман, *Речник симбола*, Београд: Плато.
- Бојанић 2009: П. Бојанић, *Хомеопатије: horror autotoxicus: о насиљу и хипохондрији: Кант, Хегел, Розенцвајг, Левинас, Дерида...*, Београд: Службени гласник.
- Вукашиновић 2010: Ж. Вукашиновић, *Бивствовање, херменеутика, субјект: ка границама онтолошке неутрализације шубивствовања*, Чачак: Легенда.
- Каплер 1986: К. Каплер, Појам чудовишта, Чачак: *Чудовишта и врагови, Градац*, XIII–XIV/73–75 (1986–1987), Чачак, 5–28.
- Ломпар 2000: М. Ломпар, *Црњански и Мефистофел: о скривеној фигури Романа о Лондону*, Београд: Филип Вишњић.
- Томић 2013: И. Томић, *Старозаветни пророци: служба пророка и пророчке књиге*, Београд: Православни богословски факултет, Институт за геолошка истраживања.
- Требјешанин 2008: Ж. Требјешанин, *Речник Јунгових појмова и симбола*, Београд: Хеспериаеду.
- Хајдегер 2003: М. Хајдегер, *Путни знакови*, Београд: Плато.
- Хајдегер 2007: М. Хајдегер, *Онтологија херменеутика фактичности*, Нови Сад: Академска књига.
- Шевалије 2004: Ж. Шевалије, А. Гербран, *Речник симбола: митови, снови, обичаји, поштујуци, облици, ликови, боје, бројеви*, Нови Сад: Стилос, Киша.

**THE TRANSFORMATION OF THE BESTIARY COMPLEX OF THE OLD TESTAMENT
BOOK OF JONAH IN A NOVEL OF LONDON BY MILOŠ CRNJANSKI**

Summary

In this paper, we examine the symbolic range of the bestiary figure of the whale. The diabolical cosmogony in *A Novel of London* and God's creation in the *First Book of Moses* are different in that God's creation is fulfilled through life's continuity, while the diabolical blocks the sphere of being through transparency and objectification. The figuration of the sky fish stands in contrast to Yahweh's absolute and the idea of life since diabolical wakefulness is rooted in it. The world of *A Novel of London* incorporates an animal, while its body stands as a closed form, created as a mere object in the sensory register of a human. Through the symbol of an animal, the diabolical potential of the novel is constantly being kept up to date. The Devil of transparency creates the illusion, namely, retells the orderliness of Yahweh's world, but with the tendency to keep its activities and presence secret. Diabolical personification, embodied through the appearance of the sky whale, participates in the play of hiding the vacancy of demonic inflow, which annuls the prophetic discourse of this bestiary figure. The whale cannot be a part of the chain that makes the vow since it is a diabolical *conversio*. The animal in *A Novel of London* opens the horizon of vacancy and abyss that drags the characters into the fictional world of the novel. Neither is the pseudo-duplicate of the sky fish annihilated, nor is Ryepnin's death declared at the end of the novel.

Keywords: bestiary, bestiary figure, animal, whale, Jewish culture, Jews, Book of Jonah, transfiguration

Nikola Z. Peulić

